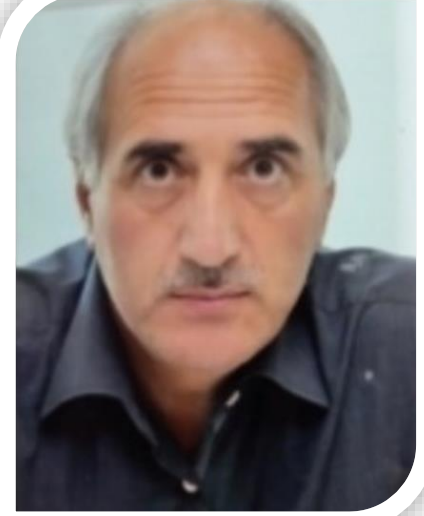

BÜYÜK MUZDARIPLER

ŞABAN KUMCU

Şiir, roman, resim, mimari estetik ve eleştiri konularında denemeler yazan edebiyatçı, yazar, şair ve sanat felsefecisi **Suut Kemal Yetkin**, “biyografik deneme”leriyle de bir büyük boşluğu doldurmuştur. Üç kısa biyografiden oluşan “**Büyük Muzdaripler**” isimli kitabında, *Schopenhauer, Nietzsche ve Tolstoy’un* hayat felsefelerini anlatır.

Arthur Schopenhauer’in (1788-1860) hayatını yazan Gwinner şu hikâyeyi nakleder. Bir gün Venedik’te bir İtalyan, Schopenhauer’i sokakta durdurarak; “*efendi herhalde büyük bir şey yapmış olacaksınız. Bilmiyorum ne..? Fakat onu bakışlarınızdan anlıyorum*” der. Onu gören büyüklüğünü, yüksekliğini seziyordu. “*Ondaki bu üstünlük*” sağlığa zararlı her şeyi içine alıyormuş gibi etrafındakiler üzerinde endişe uyandırıyordu. Endişenin uyanması ve tacize dönüşmesi için onunla biraz konuşmak yeterliydi. Vaktiyle annesi geceleri oğlunun kendisini uyutmadığından şikâyet ediyordu.

İki yaşındaki Schopenhauer’in portresi şöyledir. Kıvrık saçların gölgelediği geniş yüksek alınlı, iri mavi

gözlü, zarif burunlu, muntazam çizgili, güzel çehreli bir çocuktu. Fakat o narin çehrede daha o zaman ahengi bozan, köşeleri alaycı bir aşağılama görüntüsüyle yukarı kıvrılmış bir ağız vardı. Zamanla bu güzel çehre değişti. Kıvrık saçları ön taraftan döküldü, alın daha genişledi ve büyük baş üzerinde isyankâr dik saçlar kaldı. Soğuk işleyici gözler kalın kaşların gerisine gittikçe gömüldüler. İzdırap bir sapan gibi o çehrede çukurlar kazdı. Baş

bütün teferruatıyla değişti .Fakat değişmeyen bir şey vardı. O da daha iki yaşından itibaren kâinata tiksiniresine bükülen dudakları...

Hayat böyle dudakları bir de Charles Baudelaire'de gördü. Son zamanlarındaki portrelerine bakanlar Schopenhauer'in dişsiz ağzı karşısında hayret ederler. Kâinata tükürmemek için öfkesinden, tiksintisinden dişlerini yemişe benzeyen bir ağız. Hayatının son senelerinde kendine yaklaşanlar üzerinde, korku ve ızdırapla karışık bir intiba bırakmıştır. Schopenhauer'u ölümünden bir sene önce gören Mösyö Challemel -Lacour de onu gördüğü gece uyuyamamış ve üstünden yokluk nefesinin geçtiğini duyar gibi olmuştu. Son yirmi dokuz senesini Frankfurt'ta İngiltere Otelinde geçirdi. Yemek masası başında bu ihtiyarı, pipo dumanları ve bardak gürültüleri arasında alaycı gözlerle gören meraklılar, "Mephisto'nun" bıraktığı bir intibadan bahsediyorlardı.

Hiç kimse bu ihtiyar alaycı kadar, saf bir genci şaşırtamaz ve soğuk bir nezaketle ruhunun ve hülyalarının çiçeklerini soldurulmazdı. Varlık içinde şöhreti yakalamasına rağmen Schopenhauer, hiçbir zaman mutlu olmamıştır. Baudelaire'e benzer. "Schopenhauer, kesin olmayan tahminlerle değil, doğruluğuna inandığı sezgileri ve öngörülerıyla hareket eder. Felsefi bir fikir sisteminden ziyade sanata değer verir. Uzun uzadıya belgelerle elde edilmiş sonuçlar yerine, kendi gerçekleriyle konuları zihninde canlandırır. Schopenhauer yaşadığı zihni yanılmalarla inatçı bir biçimde yüzleşir. Yaşamak neşesinin ne kadar yalan, hazzın ne kadar değersiz, aşkın ne kadar boş

olduğunu Schopenhauer derecesinde hiçbir filozof derin bir dille anlatamamıştır.

"Hayatta ne yapacağınızı bilmek ve hayatı hakiki mahiyetinde görmek için daima elinizin altında şaşmaz bir pusula bulundurmak istemez misiniz..? Öyleyse bu alemi bir çile diyarı, kendinizi de işlenmiş suçların ve günahların bedeli olarak, bir gücün sömürgesi gibi görmeye alışınız" der. Hindistan'da yazılan kitaplarda hayat, bir rüya olarak tasavvur edilir. Schopenhauer içinse hayat bir kabustu. Bu ümitsizliğin ve karamsarlığın sebebi neydi..? O mesut olmak için her şeye sahipti. Servet, sıhhat, hürriyet, seyahat onun içindi. Bununla beraber kötümserdi ve her şeyi kötüye yoran felsefesine kara bir bulut atmıştı. Bu bedbinlik ne Schopenhauer 'in hayatı ne sosyal olaylar ne de bıkkınlık vermiş bir adamın yaşamaya karşı duyduğu nefretle izah edilebilir.

İnsani fikirler yöneldiği istikametten son durağa gelmeden hemen ayrılmaz. Kant'tan beri her şeyi yalnız fikirle, zekayla izaha çalışan Alman felsefesi artık son bakiyesini tüketmiştir. Halbuki Schopenhauer 'in felsefesi kısmen Kant'ın idealizmini tekrarlamakla beraber

bilhassa realist bir tepkiydi. Realist tefekkür için dönüş zamanını beklemek lazımdı. Bu dönüş, ancak 1848 senelerine doğru mümkün oldu. Avrupa'yı saran devrimler sırasında siyasi olarak muhafazakâr bir tavır takınan *Schopenhauer*, aşkın metafiziğinden bahsederken fiziğini hiç ihmal etmez, yeme içme disiplininin bahsederken dünyevi gıdaların her çeşidini tattığını, sıhhatine ve servetine çok itina gösterdiğini, lanet ettiği hayata her faniden daha çok sarıldığını biliyoruz. Yüz yaşına kadar yaşayacağına inanıyordu. Goethe'nin portresi önünde ruhunu teslim etti.

Friedrich Nietzsche, (1844-1900)

"insanın niçin gülen yegâne hayvan olduğunu belki herkesten iyi bilirim. O kadar zalimce ızdırap çekmekte yalnız olduğundan, gülmeyi icada mecbur oldu" der.

"1844'te *Röcken'de* bir muzdarip olarak hayata gözlerini açan *Nietzsche*, daha o zaman gözlerinde bir uçurumun baş döndüren derinliği vardı. Her çocuğun konuştuğu bir çağda o, gördüklerinden korkmuş gibi aylarca konuşmadı. Garip, vahşi sesler çıkardı. Daha miniminyken kasırganın ve şimşeklerin uğultusu onu uzun uzun düşündürdü. İsyandan, isyanın musikisinden sanki zevk alıyordu. Musikiye olan aşkı böyle doğdu, böyle büyüdü. Dokuz yaşındayken piyanonun önünde, sıtmalı ve titrek parmaklarını tuşlar üzerinde gezdirerek çılgın hayalini çılgınca koşturduğu geceler olurdu. Bestelediği havalar karanlığın sükûnuna ılık ılık damlardı.

O kadar sevdiği *Mozart*, *Bach*, *Beethoven* gibi niçin bir bestekar olmasındı..? Bu arzu uzun uzun içinde tutuştu. Fakat kendini iyice tanıdıktan sonra anladı ki orta bir musikişinas olmaktansa hiç olmamak daha iyidir. Daha o zaman *Nietzsche*, şahikalara aday olduğunu seziyordu. Musikişinas olmaktan vazgeçti. Büyük *Schopenhauer'in* "*La Partia*"sı gibi ruhunun musikisini dinledi. Ateş dolu kitaplarla o fırtına ahengini bizlere duyurdu. *Kitab-ı Mukaddesi* okurken, iman dolu sesini duyanların gözleri doldu. Daha sonra felsefi metinlerini aynı imanla yazdı. Küçük rahip olarak tanımlanan *Nietzsche*, daha sonra dini reddederek Hz. İsa'ya özenip peygamberliğe soyundu ve kendi İncil'i "*Böyle Buyurdu Zerdüşt*" kitabını yazdı.. Bu kitapta erdemliler üzerine tavsiyeleri vardır.

"Durgun ve dalgın ruhlara gök gürültüsü ve havai fişeklerle seslenmek gerekir. Erdemlerinizi bir annenin çocuğunu sevdiği gibi sevdiğinizi söylüyorsunuz. Fakat bir

annenin sevgisine karşılık ödül beklediğini nerede işitilmiştir..? Schopenhauer'dan çok etkilenmiştir. 1865'te, onun, "İrade ve Tasavvur Olarak Dünyanın Telakkisi" kitabını okuyan Nietzsche, "bu aynada dünyayı, hayatı ve kendi mahiyetimi korkunç bir azametle tasvir edilmiş gördüm" diyecektir. Kitabı alıp odasına kapanır ve uyumadan sabaha kadar okur. Onlar aslında ruh ikizidirler. Her ikisi de bedbin, karamsar ve sıkıntılı kişilerdir. Bu filozoflar, doyumsuzluktan "doyum", olamadıkları üzerinden "olmak", eksiklikleri üzerinden "tamamlanmak", zayıflıkları üzerinden "kuvvetlenmek" isterler. Stendhal'dan Balzac'a hep böyle olmuştur.

Fikrin ızdırabını çekerler. Kuvvetleri fikirlerinden gelir. "Trajedinin Doğuşu, Kudretin İradesi 'ne kadar, filozof üç dürtü fikrin içinde yaşadı. Onları muhtelif şekiller altında tekrarlayıp durdu. İspat etti, yorumladı, düzeltti, aydınlattı. Fakat onları değiştirmeyi başaramadı. Bazı kitaplarında bariz bir ürkeklikle, bazı kitaplarında büyük bir cüretle o fikirleri açıklamaya çalıştı. Bazı anlarında ince bir mantık ölçüsüyle ispata çalıştı bazı anlarda acımasızca eleştirdi. Bazen de bir kırbaç darbesiyle onları zorla kabul ettirmek istedi. Ahlakı, güçlülerin ve zayıfların ahlakı olmak üzere ikiye ayırır. Kendisi zayıfların ahlakını savundu. Güç isteğiyle üstün insan yaratmak istedi. Nietzsche, şuradan buradan aldığı bazı fikirleri kanına kattı, eritti ve yazdıklarını kanıyla yazdı

"Onun kahramanlığı bütün tatlı hülyalarını, emellerini, en aziz hayranlıklarını söz dinlemeyen aklının isteklerine feda eden ve sonuna kadar fikrini oymaya, derinleştirmeye kendini

mecbur eden bir kahramanlıktır. Onun içindir ki yazıları ruhumuza olduğu gibi etimize ve kanımıza hitap eder. Ortaya çıkardığı sistem emsalsizdir. Tektir. Her şeyden önce o büyük, çok büyük bir şair ve merhametsiz bir ahlakçıdır. Büyük harbi daha o zamanlar da bildirmişti. O, insanlardan uzaklaştıkça arzu ettiği gölge gittikçe büyüyor, yeni ruhlar arasında aşınaları günden güne artıyordu. Gelecek günlerin derinliğine iri gözlükler arkasından bakan "korkutucu" gözleri, bize karanlıkta görmeyi öğretiyordu...

Bizi yeryüzüne bağladı, arzı bize sevdirdi. Onu nasıl sevmeyelim... Bütün mabetleri yıkıyor bütün ilahları deviriyor, bütün kıymetleri yerlere seriyor. Ses yok... Gülüyor ses yok,.. İnziva, umursamaz ruhunu sarıyor sarıyor... Köpüklenen dudaklarından keskin, deli bir kahkaha yükseliyor. Ve kendisinden geçmiş halde kendi mahvının uçurumu üstünde, baş döndüren bir raksa başlıyor. Nağme, ışık, renk, ahenk arasında yavaş yavaş yavaş sükûnet buluyordu" diye yazar Suut Kemal Yetkin. Çıldırıktan on yıl sonra hatırlar eserlerini. Kız kardeşine ; "güzel eserler yazdım değil mi diye sorar.? "Evet güzel eserler yazdın çılgın adam!.."

Leon Tolstoy, (1828-1910) "hiçbir şey bilmediğimizi, hayatta en basit soru olan neyin doğru neyin yanlış olduğunu dahi bilmediğimizi göz ardı ederek, birbirimizi dinlemeden konuşmaya devam ettik..."

Tolstoy'un hayatında ve eserlerinde ölüm baş rolü oynar. Hiçbir sanatçı ölümü, bu büyük romancı kadar canlı bir biçimde gösterememiştir. Lucrece'nin tabiriyle Tolstoy ölümü layemut (ölümsüz) yapmıştır. Savaş ve Barış romanının kahramanı

“Nataşa’ya” “ne olursun gel de şu mehtabı gör bir kerecik!.. Ah ne güzel..!

Şimdi şuracığa çömelip dizlerimi kollarımın arasına alarak sıkmak “böyle sıkmak, sıkmak alabildiğine sıkmak, sonra da uçup gitmek geliyor içimden” diye söyler. Nataşa’nın hayal ettiği şeyi *Tolstoy*, yedi sekiz yaşlarındayken gerçekten yapmıştır. Bir gece ayın etkisinde kalarak, yerden altı metre yükseklikteki pencereden kendini atar. Yerden baygın kaldırılan *Tolstoy*, geçirdiği beyin sarsıntısı yüzünden on sekiz saat uyanamamış, kalktıktan sonra hiçbir şeyi kalmamıştı. Hayatının ileriki safhasında bu olayın kötü etkisi devam etmiştir. “*Tolstoy’un*, sınırlandırılmayan davranışları, huyu ve tabiatı, farklı kişiler olarak eserlerinde kendini gösterir. Ele aldığı şahısların hayatını ve fikirlerini anlatıp tasvir ederken gösterdiği maharet, bu düşünce adamı ve sanatkarı bütün çıplaklığıyla anlamamızı sağlar.

Dışarıdan yapılan hiçbir tanıklık ve gözleme dayalı ifade sanatı, bu kartal gözlü tahlilciyi geçemez. Genellikle sanatkarlar, insanlara kendilerini tek bir maskeyle gösterirler. *Tolstoy* ise, sürekli olarak değişim ve dönüşüm içindedir. Bundan dolayı her on senede bir kendi portresine yeni bir şekil vermiştir. Biz onu, değişmeyen tek şahıs olarak değil, “ergen olmamış bir çocuk”, “kaygısız bir teğmen”, “bahtiyar bir koca”, “mücadeleci yenileyici”, yarı peygamber ve sonra sükûnet bulan bir ihtiyar olarak görüyor ve tanıyoruz.” *Tolstoy’un* hiçbir eseri yok ki kendisinin bir özelliğinden bahsetmiş olmasın. “Kazaklardaki çocuk gözlü, yaş ve işle oyulmuş toprak çehreli genç adaleli, barut, kan ve şarap kokan *Verochka*, *Tolstoy’un* ta kendisidir. ...Baba Serge’in hırkası altında *Tolstoy’un* din ve iman için

yaptığı mücadeleyi bulmak güç şey değildir.

Şeytan’da ihtiyarlayan *Tolstoy’un* din sergüzeştine yaptığı mukavemeti ve tüm eserlerini kateden prens *Nechludof’da* mefkureci *Tolstoy’u* bütün ahlak anlayışlarıyla bulmak ve tanımak mümkündür. *Tolstoy’un* tabiatı kadar nihayetsiz olan bir huyları, elbette birçok şahıs halinde kendini gösterecektir. Onun şahıslarının hayatını ve fikirlerini anlayıp, sınıflandırmak ; büyük mütefekkir ve sanatkarı bütün çıplaklığıyla anlamak demektir.” “Kendini ikna edemediği için diğerlerini iknaya çalıştı. “Kâinatta bütün gelişmeler kendi isteklerinden kaçıştan doğmuştur.” *Tolstoy’da* ruhuna çöken bu soruyu zihninden uzaklaştırmak için kendini herkesin ortasına attı. Böylece şahsi endişesini herkesin endişesi yaptı. Asla inançlı bir Hristiyan olmayan, şüphelerle sarsılan *Tolstoy*, ruhundaki iman yoksulluğundan dolayı asrın en güç teşebbüsünü, insanları *nihilizmden* (inkarcılık) kurtarmak isteyerek yaptı.

Kendisi inanmadığı halde onları inandırmaya çalıştı. Teselli bulmayan ruhunun sesini, acıların hafifletmek için etrafa duyurdu. Edebiyatı iki çağa ayıranlar “Shakespeare Çağı” ve “Tolstoy - Dostoyevski Çağı” diye ikiye ayırırlar. Bu iki büyük usta yalnızca Rus Edebiyatı’nın değil, Rus felsefesinin de ilham kaynağıdır. Tolstoy’a “varlık, zenginlik, bahtiyarlık”, Dostoyevski’ye “yoksulluk ve acılar” ilham kaynağı olmuştur. “Tolstoy’da ruhi hallerini bize bildiren hareketler, dışarıdan gelen ifadelerdir. O bedenden ruha, dıştan içe yönelir. Dostoyevski, içten dışa, ruhtan bedene, meşrudan gayrimeşruya, ilkelikten hayvaniliğe gider. Tolstoy’da gördüğümüz için iştiririz. Dostoyevski de işittiğimiz için görürüz.” Fransız yazar, diplomat, oryantalist (doğu araştırmacısı) seyahat yazarı, arkeolog, hayırsever ve edebiyat eleştirmecisi Eugene-Melchior de Vogüé (1848-1910) “Le Roman Russe” Rus Romanı kitabının önsözünde Rus romanını ve romancılarını Avrupa insanına şöyle takdim eder. Vogüé’nün yazısını üstad Cemil Meriç’in tercümesiyle okuyalım.

“Rusya’nın içyüzünü romancılarıyla, aydınlatmaya çalıştım diye şaşırırlar olacaktır. İzah edeyim. Bu genç edebiyatta felsefe, tarih, hitabet gibi türler hemen hemen yoktur. Daha doğrusu hepsi de ya şiirin konusudur yahut hikâyenin. Şiirle hikâye, milli düşüncenin yayılmasına uygun iki kalıptır. Sansür edebiyatın canına okumuş. Düşünceler hayalin gerçek ağları arasından ancak kılık değiştirerek geçebilmiş. Hem de bütün düşünceler... Rusya’da hikâye, bir felsefe kitabı kadar ciddi ve önemlidir. Evet, şiirle roman iki kral türdür bu ülkede. On dokuzuncu asrın başlarında ağır basan şiirdir. 1840’lardan

beri, roman şiiri boğdu. Edebiyat roman demektir artık. Rus ruhunun en orijinal ifadesi romantik şiir değildir bence. Rus ruhunun gerçek temsilcileri, 1840’lı yıllardan sonraki büyük romancılarıdır. Rusya onlar sayesinde ilk defa Batı’nın önüne geçmiştir. Nihayet, kendine has bir estetik, kendine ait düşünceler yaratabilmiştir.

Rus dehasının dağınık çizgilerini, romanda arayışım bu sebeptendir. Rus romanının konusu insandır. İnsan, çamurla ruh... Batı realizmi bütün dikkatini balçığa, Rus realizmi ruha çevirmiştir. Rus romanının ayırıcı vasfı, merhamettir...” Tolstoy 1868 yılında, Rus Arşivi isimli bir dergiye yazdığı “Savaş Ve Barış Üzerine Birkaç Söz” başlıklı değerlendirmesinde sanki Fransız yazara cevap verir. Rus romanına dair düşüncelerini anlatırken, özgürlük ve bağımlılık arasında bir karşılaştırma yapar. “Bu sınırı tanımlayabilmek çok zordur. Bu konu psikolojinin en temel ve biricik sorusudur. Hareketlerimiz başkalarının eylemlerinden ayrıştığı ve hürriyetine kavuştuğu oranda özgürdür. Tam aksine başkalarının davranışlarıyla ilişkisi yoğunlaştığı oranda daha az özgürdür.”

Rus Edebiyatı’ndaki Fransız etkisini de kabul etmez. Rus Edebiyatı ile Batı Edebiyatı biçimlerine uyan tek örnek gösterilemeyeceğini söyler. “Gogol’un(1809-1852)“Ölü Canlar”ından, Dostoyevski’nin “Ölümler Evi”ne kadar son dönem Rus Edebiyatı içinde, roman, destan veya hikâye türlerinde Avrupa’nın yazı biçimlerine tıpa tıp uygun tanınmış tek bir sanat eseri gösterilemez. O çağ romantizmin etkisi altındadır. Dünyayı saran bu eğilim Batı’da Balzac ve Dickens’i, Rusya’da Gogol ve Tolstoy’u ortaya çıkarmıştır. Gogol’un

romanlarında Rusya, eski çehresini bulacaktır.

“Ölü Canlar Gogol’un şaheseridir. Eser üzerinde on beş yıl kafa yorar. Tek çıkar yol Mistisizm. Eseri tamamlayamadan ölür. Zavallı Gogol!.. Bu romanda Çağdaş Rusya’nın ansiklopedisini yaratacak, zamanın bütün meselelerini ele alıp düşüncelerini bir bir sergileyecekti. Eserine roman diyenlere itiraz eder. Ona göre, bir şiirdir. “Don Kişot’la, Ölü Canlar” yakın akrabadır. İkisinde de aynı alay, aynı düşünce derinliği vardır. Kahkahanın altında kaybolan hüznün...”

Kaynakça: Mehmet Kurtoğlu, Suut Kemal Yetkin, Edebiyat Ortamı Yayınları, Ankara, 2025 / Tolstoy, Savaş ve Barış, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1996 / Friedrich Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüşt, Tutku Yayınevi, Ankara, 2011 / Cemil Meriç, Kırk Ambar, İstanbul, 1980

